

неформальними формами регулювання соціально-економічних відносин (правила, норми, санкції як механізми примушення), що поширюються у організаційно оформлених соціально-економічних структурах – державі, фірмі, сім'ї тощо. У результаті взаємопроникнення макро- та мікропроцесів соціоолюднення протікає у сфері відтворення людини, до якої належать галузі соціальної інфраструктури: освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, рекреаційний сегмент тощо; ринкової – забезпечення стандартів споживання та послуг населенню; підприємницької – формування навичок трудової, управлінської діяльності; інформаційної – засоби комунікацій та поширення інформації.

Соціалізація у даному аспекті полягає у випереджальному розвитку креатосфери, яка набуває структуроутворювальних рис економіки знань. У розвинених країнах питома вага цих секторів економіки досягає 85% створеної доданої вартості. Галузі, які традиційно належали до інфраструктурних (освіта, охорона здоров'я, торгівля, інформаційно-комунікаційні мережі тощо), набувають ролі структури економіки.

Щодо українських реалій, то уроки незалежності вчать: щоб не стати колоніальною периферією Заходу, потрібно вийти на іншу, ніж минула радянська, й іншу, ніж теперішня глобально-капіталістична, траєкторію розвитку, що спирається на "людські якості" – новаторський потенціал особистості, високі технології, культуру, науку, освіту [4, с. 756].

Інтелектуальна економіка передбачає процес інтелектуалізації праці, обумовлений появою в трудовій діяльності великої кількості завдань з «розмітою» структурою, що вимагають нестандартних інноваційних підходів і рішень в різних аспектах професійної діяльності. Інтелектуалізацію праці можна розглядати як зростання ролі та ваги розумової праці в суспільній, насичення усіх її видів функціями творчого характеру. Тобто існує зв'язок між інтелектуалізацією і творчістю, який виявляється у їхньому спільному компоненті – знаннях.

На нашу думку, крім вказаних напрямків дій слід звернути особливу увагу на загальний рівень розвитку економіки, який визначається темпами зростання ВВП та індексом людського розвитку. Проблема розбудови економіки знань у вітчизняній економіці лежить не лише у площині інституціональних перетворень, відсталості матеріально-технічної бази проведення наукових досліджень, плінності наукових кадрів закордон, деформованого демографічного стану, але й у якості самої людини як творця знань.

Література:

1. Гальчинський А. Економічна методологія. Логіка оновлення: Курс лекцій / А. Гальчинський. – К.: «Адеф-Україна», 2010. – 572 с.
2. Програмні засади розбудови суспільства знань: світовий досвід для України. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
3. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: в 3 т. – Т.1: Економіка знань – модернізаційний проєкт України / За ред. акад. НАНУ В. М. Гейця, акад. НАНУ В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАНУ Б. Е. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 544 с.
4. Гесць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / В. М. Гесць. – К.: НАНУ, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2009. – 864 с.

Спапачук Ю. М.

к. е. н., старший викладач кафедри економічної теорії
Національного університету «Києво-Могилянська Академія»
м. Київ, Україна

СУПЕРЕЧНОСТІ КЛАСИЧНОЇ ТЕОРІЇ ГРОШЕЙ

Сучасні теорії грошей і грошової політики тісно пов'язані з уявленням, згідно з яким гроші покликані до життя товарно-ринковою формою організації суспільного виробництва, особливості її принципів і риси якої можуть і повинні бути виявлені незалежно від феномена грошей. Показово, що в базовій моделі загальної ринкової рівноваги Л. Вальраса гроші взагалі відсутні [1, С. 255-313]. В цій моделі ціна визначається аукціоном у довільно обраних одиницях під тим приводом, що для господарюючих суб'єктів (власників товарних запасів) значення має не грошова форма вираження цін, а винятково їх співвідношення, що показує, у яких пропорціях одні товари можуть бути заміщені іншими. Йдеться про те, що, оскільки планований попит на товари обмежується їхнім наявним запасом (пропозицією), надлишковий попит на одних

товарних ринках при будь-якому наборі товарних цін урівноважується за вартістю надлишковою пропозицією на інших, що, нібито, дозволяє знайти методом проб і помилок набір рівноважних цін. Гроші виступають інструментом, що полегшує товарообмін, або, говорячи сучасною мовою, призначення грошей полягає в тому, щоб скорочувати витрати, пов'язані з ринковими трансакціями [2; 3; 4] [5, С. 251-265]. Однак у будь-якому суспільстві гроші сприймаються й використовуються господарючими суб'єктами не тільки як інструмент придбання товарів, але і як форма багатства, придатна й зручна для нагромадження. У будь-якому суспільстві так чи інакше вирішується питання про те, скільки пращовати і яку частину результатів виробництва спожити, а яку — зберегти з метою нагромадження багатства. Гроші дають можливість ухвалювати рішення щодо цього питання незалежно від натуральної форми вироблених продуктів, далеко не завжди придатних до нагромадження. Саме тому корисні речі й послуги відчужуються в процесі здійснення обміну на гроші (перетворюються в товари), а бажання збільшити грошові запаси (нагромадження) стимулює суспільне виробництво на всіх історичних стадіях його становлення й розвитку.

Ідея вторинності грошей стосовно товарів належить ще Адаму Сміту, який розвиток товарного виробництва та торгівлі пов'язує із прогресуючим поділом праці та спеціалізацією виробництва, і, відповідно, зростанням на цій основі продуктивності й ефективності суспільного виробництва. Розглядаючи питання виникнення грошей, Сміт відзначав, що безгрошову торгівлю (обмін) ускладнюють не витрати пошуку торговельних партнерів, а існуючі накопичені товарні запаси [6, С. 83]. Зрозуміло, що ані Сміт, ані хто-небудь інший не заперечували доцільність використання засобів обміну при розширенні обсягів торгівлі. Але оскільки, у якості засобів обміну гроші можуть бути замінені різного роду комерційними паперами, кліринговими системами, кредитними картками й т.п., це ставить ряд серйозних питань, якщо дана функція грошей розглядається в якості вихідної й (або) домінуючої серед передумов розширення торгівлі й товарного виробництва.

Оскільки витрати на утримання в більшості випадків мають значення, для розвитку торгівлі потрібні насамперед автономні грошові запаси, щоб кожен міг запропонувати в обмін на товари такий «товар», витрати на утримання якого не перевищують витрат на утримання будь-якого іншого товару. Процеси формування автономних грошових запасів пов'язані із процесами ціноутворення на всіх стадіях становлення й розвитку ринкової економіки. Саме попит на гроші створює єдність процесів ринкового ціноутворення, оскільки усуває надлишковий попит на товари з порівняно низькими витратами утримання.

Дуже близько до такого розуміння походження й призначення грошей підійшли К. Менгер і Дж. М. Кейнс, які звернули увагу на залежність між властивістю ліквідності, тобто здатністю господарських благ до обміну, і їх здатністю до нагромадження [7, С. 257-261], [8, С. 192-194]. Менгер, наприклад, розглядаючи еволюцію історичних форм грошей, відзначає, що в кочових народів домашня худоба легко обмінювалася на будь-які блага, оскільки була оптимальною для нагромадження формою багатства. За інших обставин (поділ праці, поява міст із населенням, що займається переважно ремеслом) привабливість худоби для нагромадження падає, адже зростають витрати, пов'язані з її утримуванням. Тому із розвитком суспільства можливість використовувати худобу як інструмент платежу поступається місцем можливості використовувати для збуту інші блага, а саме метали, особливо золото й срібло.

На жаль, постулати нової класичної школи, яка стала мейнстрімом в кінці 70-х рр., реабілітували твердження щодо здатності ринкової економіки до самоорганізації й саморегулювання. Згідно закону Сея, ринкову рівновагу знову напрому пов'язують із гнучкістю цін та залежністю попиту від пропозиції.

Сучасний кейнсіанський підхід щодо ролі грошей в ринкових відносинах є більш гнучким та теоретично обґрунтованим [9, Р. 3]:

- Згідно відомого висловлювання Р. Клауера, «гроші купляють товар, товар купляє гроші, але товар не купляє товар» [10, Р. 103].

- Гроші — завжди борг, вони не є товаром першої пропозиції і мають кредитну природу.

- Існує можливість боргового дефолту ринкових суб'єктів внаслідок дії ендегенних чинників грошово-кредитної сфери.

На цих трьох постулатах ґрунтується сучасна кейнсіанська теорія грошей, яка розвиває теоретичні підходи монетарного кейнсіанства (посткейнсіанства). Критикуючи нейтральну класичну концепцію грошей, представники кейнсіанського напрямку зазначають, що гроші в ринковій економіці є не просто інструментом ринкового товарного обміну, а саме метою виробництва. Незважаючи на те, що простий обмін (бартер) історично передусь товарно-грошовим відносинам, значний імпульс у

конституюванні грошей справила саме держава виконуючи фінансові функції та впорядковуючи грошовий обіг у країні.

Торкаючись інституційного підходу щодо з'ясування природи грошей, слід зазначити, що важливою властивістю грошових відносин є довіра. Інституційний аспект підтримки довіри при здійсненні грошових транзакцій показує, що учасники економічних обмінів прагнуть захистити свої очікування, спираючись на ієрархічні структури допоміжних інститутів (контролюючі державні органи, спілки підприємців, споживачів тощо), що відіграють роль страхових або гарантуючих механізмів у процесі здійснення грошових операцій. Але ці організації подекуди демонструють нездатність упоратися з покладеними на них завданнями, оскільки їх діяльність утруднена відсутністю гаранта вищої інстанції та складністю прогнозування поведінки сучасних монетарних систем. За відсутності надійних підстав для прояву довіри економічні агенти змушено вертатися до стану пасивних довірчих очікувань, заснованих на комбінації нескритичної віри й слабого індуктивного знання, безуспішно намагаючись вийти із цього стану за допомогою допоміжних інституційних механізмів, що діють у грошовому середовищі.

Отже ортодоксальний погляд на гроші як трансмісійний механізм ринкових транзакцій є вкрай суперечливим. Натомість кейнсіансько-інституційний підхід пропонує аналіз грошей як складного та важливого елементу, який розвивався та еволюціонував під впливом не тільки стихійних сил ринку, але й держави. Розуміння природи грошей, їх властивостей, еволюції, ґрунтовний аналіз сучасних монетарних систем сприятиме ефективній розробці державної монетарної політики з метою запобігання руйнівним наслідкам кризових явищ грошово-кредитної сфери.

Література:

1. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии / Л. Вальрас. – М.: Изограф, 2000. – 448 с.
2. Niehans J. Money and Barter in General Equilibrium with Transaction Costs / J. Niehans // American Economic Review. – 1971. – Vol. 61. – № 5. – P. 773-783.
3. Brunner K. The Uses of Money: Money in the Theory of an Exchange Economy / K. Brunner, A. Meltzer // American Economic Review. – 1971. – Vol. 61. – № 5. – P. 784-805.
4. Alchian A. A. Information Costs, Pricing, and Resource Unemployment / A. Alchian // Economic Inquiry. – 1969. – Vol. 7. – № 2. – P. 109-128.
5. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты / Т. Эггертссон. – М.: Дело, 2001. – 408 с.
6. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
7. Менгер К. Основания политической экономии / К. Менгер. – М.: Территория будущего, 2005. – 496 с.
8. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Кейнс Дж. – М.: Гелиос АРВ, 2002. – 352 с.
9. Wray L. R. Money / L. R. Wray // The Levy Economics Institute. – December 2010. – Working Paper № 647. – 22 p.
10. Clower R. The Keynesian Counter-Revolution: A Theoretical Appraisal. / R. Clower. – Macmillan, Reprinted in Clower, 1987.